

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.771.028.1

Д.В. Смерницький,
кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ: ЕТАП ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ПАТЕНТУ

У статті розглянуто питання охорони об'єктів промислової власності на етапі підготовки документів для отримання патенту. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює якість надання послуг із охорони об'єктів інтелектуальної власності та внесено пропозиції до вітчизняного законодавства щодо його удосконалення.

Ключові слова: якість надання послуг, інтелектуальна власність, промислова власність, об'єкти інтелектуальної власності, патент, патентний повірений.

В статье рассмотрен вопрос охраны объектов промышленной собственности на этапе подготовки документов для получения патента. Проанализирована нормативно-правовая база, регулирующая качество предоставления услуг по охране объектов интеллектуальной собственности и внесены предложения относительно усовершенствования отечественного законодательства.

Ключевые слова: качество предоставления услуг, интеллектуальная собственность, промышленная собственность, объекты интеллектуальной собственности, патент, патентный поверенный.

The issue of the protection of industrial property at the stage of a preparation of documents for acquiring a patent is considered. Legal basis regulating the quality of service of the protection of intellectual property is analyzed, several proposals to the domestic legislation on its improvement are suggested.

Keywords: quality of grant of services, intellectual property, industrial property, objects of intellectual property, patent, patent attorney.

Надання послуг із охорони об'єктів промислової власності вбачається надто важливим, адже саме від його рівня залежить надійність цієї охорони та стійкість об'єкта до спроб порушення прав на нього. Отже, рівень надання цих послуг і стане предметом розгляду цієї статті.

Як зазначає І.Г. Запорожець [1, с. 25] принципом реалізації прав у правовому суспільстві є їх гарантованість, яка досягається шляхом запровадження засобів охорони того або іншого права або їх сукупності. При цьому зауважимо, що досить часто у літературі поряд із терміном “охорона права” вживається термін “захист права”. Так, зокрема В.П. Грибанов пише, що надане особі право, але не забезпечене від його порушення необхідними засобами захисту, є лише “декларативним правом” [2, с. 111]. Вживається останнє зазначена категорія також і іншими авторами [3, с. 51].

Так, на думку Н.І. Матузова, охорона та захист суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу – не одне й те ж саме: охороняються вони постійно,

а захищаються тільки тоді, коли порушуються. Захист є моментом охорони, однією з її форм, але ці поняття не збігаються [4, с. 130–131]. Категорії охорони і захисту прав та законних інтересів чітко відокремив О.С. Гоффе, він підкреслював, що цивільно-правова охорона права та інтересів особи – категорія більш ємнісна, ніж одна тільки сфера боротьби з цивільними правопорушеннями [1, с. 25–26; 5].

Викладені точки зору дозволили І.Г. Запорожець зробити висновки, які ми цілком поділяємо, що охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності та захист прав на об'єкти інтелектуальної власності необхідно розглядати як нерозривні поняття, кожне з яких, володіючи відомою мірою незалежності, спрямовується на різнорівневе забезпечення прав суб'єктів інтелектуальної власності. При цьому термін “охорона” є більш широким по відношенню до терміну “захист” і саме з нього починається процес гарантування того або іншого права або законного інтересу. Захист у цьому випадку необхідно розглядати у якості додаткового, допоміжного методу впливу на учасників суспільних відносин. Отже, захист виступає частиною охорони, є його складовим елементом але володіє поряд з цим автономним характером [1, с. 26–27].

Оскільки ми розглядаємо саме етап підготовки документів на об'єкти промислової власності для отримання патентів то, враховуючи наведені висновки, це буде один з етапів охорони об'єкта інтелектуальної власності.

До сфери надання послуг із охорони промислової власності, на нашу думку, відноситься кваліфіковане визначення необхідності правової охорони об'єкта промислової власності, необхідного ступеня цієї охорони, підготовка матеріалів для отримання охоронного документа (патенту) на об'єкт промислової власності, дотримання конфіденційності під час підготовки матеріалів для отримання охоронного документа, виконання робіт у необхідні терміни, проведення інших робіт, пов'язаних із охороною об'єктів промислової власності у відповідності з нормами, встановленими нормативно-правовими документами в цій сфері. А от виконання перерахованих робіт на належному рівні і є якістю надання цих послуг.

Розгляд промислової власності, на наш погляд, доцільно здійснити як результат науково-технічної діяльності.

Науково-технічна діяльність здійснюється відповідно до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6]. Науково-технічна діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Поняття “інтелектуальна власність” розуміють у значенні, проголошеному в Конвенції “Про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності”, підписаної в Стокгольмі 14.07.1967. Ст. 2 цієї Конвенції стверджує, що “інтелектуальна власність” містить права, які належать до: 1) літературних, художніх і наукових творів; 2) виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо і телевізійних передач; 3) винаходів у всіх сферах діяльності людини; 4) наукових відкриттів; 5) промислових зразків; 6) товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; 7) захисту від недобросовісної

конкуренції; 8) всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [7, 8].

Як зазначає А.І. Кубах, традиційно всі результати творчої діяльності поділяються на об'єкти духовної творчості й продукти науково-технічної діяльності. До перших належать об'єкти авторських і суміжних прав, до других – винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки й знаки послуг, інші види інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері [7, 9].

Продукти науково-технічної діяльності ще називають терміном “промислова власність”. Термін “промислова власність” досить умовний [8, 11] і застосовується щодо винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, географічних зазначень походження товарів, раціоналізаторських пропозицій тощо, які, на відміну від результатів матеріального виробництва, втілено в описах, розрахунках, кресленнях, послугах тощо і може бути тиражовано та передано в промислове виробництво. У зв'язку з цим, існує абсолютно правильна точка зору, що об'єкти промислової власності знаходять життя у процесі науково-технічної діяльності людини і у цілому спрямовані на досягнення певних науково-технічних результатів, необхідних людям для забезпечення своєї життєдіяльності [1, с. 12; 9, с. 32–33].

Сфера промислової власності, яка переважно створюється під час виконання науково-технічних розробок, регламентується Цивільним кодексом України [10] де питання щодо інтелектуальної власності встановлено у Книзі четвертій “Право інтелектуальної власності”, законами України: “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [11], “Про охорону прав на промислові зразки” [12], “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” [13] та ін.

Спробуємо розібратися як якість надання послуг із охорони об'єктів промислової власності може вплинути на саму охорону та захист цих об'єктів.

Визначення необхідності правової охорони об'єкта інтелектуальної власності, на нашу думку, це визначення доцільності подання матеріалів та отримання охоронних документів на об'єкт промислової власності, чи збереження його як таємниці без оприлюднення та оформлення відповідних охоронних документів.

Визначення необхідного ступеня охорони об'єкта інтелектуальної власності – це визначення видів необхідних охоронних документів (патент на винахід, патент на корисну модель тощо), визначення необхідної кількості охоронних документів на об'єкт промислової власності – достатньо одного на конструкцію об'єкта, чи необхідно оформити ще патент на спосіб виробництва, чи матеріал з якого виготовлено об'єкт і т. ін., визначення території правової охорони – подання матеріалів на отримання охоронного документа на Україні, чи в інших державах теж.

Отже, суб'єкт який надає послуги з охорони об'єкта промислової власності, саме на етапі оформлення матеріалів для отримання охоронних документів, повинен професійно встановити необхідну ступень охорони та запропонувати її автору (винахіднику) об'єкта промислової власності. Виконання зазначених робіт на низькому професійному рівні призводить до погіршення охорони промислової власності, а в деяких випадках, до втрати немайнових та майнових прав на об'єкт промислової власності.

Підготовка матеріалів для отримання охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності це окремий і дуже важливий етап охорони об'єктів промислової власності – винаходи та корисні моделі, адже тільки на ці дві категорії промислової власності необхідно скласти формулу винаходу чи корисної моделі.

Оформлення заявки на винахід та корисну модель здійснюється у відповідності до Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель [14], оформлення матеріалів для отримання охоронного документу на промисловий зразок проводиться згідно з Правилами складання та подання заявки на промисловий зразок [15], а складання матеріалів для отримання охоронного документу на топографію інтегральної мікросхеми – згідно з Правилами складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми [16].

Виконання робіт у необхідні терміни, на перший погляд, не найбільш важливий захід щодо охорони об'єктів промислової, але це тільки на перший погляд. У наш час стрімкого розвитку науки і техніки, великої конкуренції у різних сферах виробництва, цей фактор інколи стає вирішальним у господарській діяльності та бізнесі. Отже, матеріали на отримання охоронних документів на об'єкт промислової власності, а також їх розгляд повинен здійснюватися у визначений термін, обґрунтовано достатній для якісного оформлення матеріалів для отримання охоронних документів.

Отже, якість надання послуг із охорони промислової власності зовсім не пустий звук та має вирішальне значення у сфері охорони та захисту об'єктів промислової власності.

Розглянемо наразі більш детально закони України, які наведені вище та регламентують охорону прав на промислову власність.

Так, ст. 3 “Повноваження Установи у сфері охорони прав на винаходи (корисні моделі)” Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [11] встановлює, що Установа забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони прав на винаходи і корисні моделі, для чого організовує роботу щодо перепідготовки кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Ст. 8 встановлює, що право на одержання патенту має винахідник, якщо інше не передбачено цим Законом [11] та ст. 9 – що право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) має роботодавець винахідника та роботодавець повинен протягом чотирьох місяців від дати одержання від винахідника повідомлення подати до Установи заявку на одержання патенту чи передати право його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації. Як ми бачимо, норми до якості надання послуг із охорони промислової власності, в тому числі з оформлення матеріалів заявки, відсутні, лише вказано, що Установа організовує роботу щодо перепідготовки кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності.

Ст. 12 п. 1 Закону [11] встановлено, що особа, яка бажає одержати патент (декларативний патент) і має на це право, подає до Установи заявку та п. 2 – за дорученням заявника заявку може бути подано через представника у справах інтелектуальної власності або іншу довірену особу. Крім того, ст. 12 п. 3–11 Закону [11] встановлено норми до оформлення заявки, але, на жаль, норми до якості складання заявки не встановлено.

А от норми щодо експертизи заявки встановлені дуже вдало в ст. 16 Закону [11]. Так у вісімнадцяти пунктах детально викладено вимоги до експертизи та визначено цілу низку таких експертиз.

Проаналізувавши Закон України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [11], зазначимо, що при встановленні норм щодо оформлення заявки, проведення експертизи заявки, норми щодо якості надання послуг із охорони промислової власності, в тому числі оформлення матеріалів заявки, відсутні.

Розглянувши Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” [12], Закон України “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” [13] слід констатувати, що в них теж відсутні норми щодо якості надання послуг із охорони промислової власності, але у зв’язку з відсутністю процедури складання формули на ці об’єкти промислової власності, відсутності необхідності визначення кількості патентів, які необхідно оформити на об’єкт для його надійної охорони, а лише існує необхідність надання повної інформації, що ідентифікує об’єкт, отже забезпечити якість при оформленні матеріалів для отримання охоронних документів значно простіше. Якість визначається повнотою надання матеріалів, що ідентифікують об’єкт промислової власності, дотриманням конфіденційності під час підготовки матеріалів, виконанням робіт у необхідні терміни та дотриманням загальних правил до оформлення матеріалів.

Проведений аналіз положень Кодексу України про адміністративні правопорушення [17] та Кримінального кодексу України [18] теж свідчить про відсутність норм щодо дотримання якості надання послуг із охорони об’єктів промислової власності та оформлення матеріалів для отримання охоронних документів.

Ми розглянули нормативно-правову базу щодо якості надання послуг із охорони об’єктів промислової власності та оформлення матеріалів для отримання охоронних документів. Тепер постає питання: “А хто ж саме надає такі послуги”?

До суб’єктів, які надають вказані послуги, належать представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), а також відповідні підрозділи (відповідальні фахівці) органів виконавчої влади, підприємств, установ, інститутів тощо, до функціональних обов’язків яких віднесено проведення робіт щодо охорони та захисту об’єктів інтелектуальної власності.

Звісно, якщо автор об’єкта промислової власності самостійно оформлює матеріали для отримання охоронного документу говорити про якість надання послуг із охорони об’єктів промислової власності немає сенсу, адже автор сам забезпечує в своїх інтересах цю якість на тому рівні на якому вважає потрібним та у відповідності до своїх знань і можливостей у цій сфері.

Тому перейдемо до якості охорони об’єктів інтелектуальної власності патентними повіреними на етапі оформлення матеріалів для отримання охоронних документів. Патентні повірені діють у відповідності до Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) [19]. Згідно з п. 2 Положення [19] патентний повірений надає фізичним та юридичним особам допомогу і послуги, пов’язані з охороною прав на об’єкти інтелектуальної власності, представляє інтереси зазначених осіб у Державній службі інтелектуальної власності України, а також судових органах, кредитних установах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами. П. 3 Положення [19] встановлює, що патентний повірений повинен бути громадянином України, який: постійно проживає в Україні; має повну вищу освіту, а також повну вищу освіту в сфері охорони інтелектуальної власності; має не менш як п’ятирічний досвід практичної роботи у сфері охорони інтелектуальної власності; склав кваліфікаційні екзамени, пройшов атестацію і одержав свідоцтво на право займатися діяльністю патентного повіреного. Як ми бачимо встановлені вимоги до патентного повіреного дуже вичерпні.

Розглянемо його обов’язки. Так згідно з п. 15 Положення [19] патентний повірений зобов’язаний сумлінно виконувати свої обов’язки і додержуватися вимог законодавства, захищати інтереси особи, яку він представляє. П. 16 Положення [19] встановлює, що патентний повірений зобов’язаний зберігати в таємниці

відомості, одержані ним під час здійснення своїх професійних обов'язків, зокрема суть порушених особою, яку він представляє, питань, зміст консультацій, порад роз'яснень тощо. Згідно з п. 17 Положення [19] патентний повірений зобов'язаний відмовитися від надання своїх послуг або припинити їх надання, якщо вони можуть бути використані у справі, в якій він вже представляв або консультував іншу особу з протилежними інтересами і конфлікт не був вирішений.

Розглядаючи обов'язки патентного повіреного, виникають питання стосовно зобов'язань щодо надання вичерпної інформації особі, що прагне отримати охоронний документ на об'єкт інтелектуальної власності, в тому числі промислової власності, та має на це право, щодо всіх можливих варіантів охорони об'єкта, щодо методів охорони об'єкта, щодо можливості складання різних варіантів формул на винаходи чи корисні моделі, які зумовлюють обсяг правової охорони об'єкта. Крім того, щодо обов'язкового надання інформації про освіту патентного повіреного у відповідній сфері, наприклад у механіці, електроніці, хімії тощо. Адже тільки особа з відповідними знаннями у відповідній сфері може забезпечити якісну підготовку матеріалів для отримання патенту на винахід чи корисну модель.

П. 16 Положення [19] встановлено, що патентний повірений зобов'язаний зберігати в таємниці відомості, одержані ним під час здійснення своїх професійних обов'язків, але відсутня відповідальність за розголошення цих відомостей як в цьому Положенні [19], так і інших нормативно-правових документах проаналізованих вище.

Крім того, слід зазначити, що діяльність у сфері інтелектуальної власності підлягає ліцензуванню згідно з п. 8 ст. 9 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" [20]. Також патентних повірених включають до державного реєстру у відповідності до Положення про державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) [21].

Як зазначалося вище, до суб'єктів, які надають послуги із охорони об'єктів інтелектуальної власності, належать відповідні підрозділи (відповідальні фахівці) органів виконавчої влади, підприємств, установ, інститутів тощо, до функціональних обов'язків яких віднесено проведення робіт щодо об'єктів інтелектуальної власності, в тому числі промислової власності. Тобто ці функції виконує роботодавець, який може утворювати підрозділи, для забезпечення своїх потреб у виконанні зазначених робіт, або наймати патентних повірених.

Ситуацію з патентними повіреними ми вже з'ясували, а от щодо якості виконуваних робіт підрозділами роботодавця спробуємо розібратися.

Так, ст. 9 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" [11] встановлює, що право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) має роботодавець винахідника, який подає роботодавцю письмове повідомлення про створення ним службового винаходу (корисної моделі) з описом, що розкриває суть винаходу (корисної моделі) достатньо ясно і повно. Роботодавець повинен протягом чотирьох місяців від дати одержання від винахідника повідомлення подати до Установи заявку на одержання патенту чи передати право його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації.

Аналогічна норма встановлена ст. 8 Закону України "Про охорону прав на промислові зразки" [12]: право на одержання має роботодавець, якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службового обов'язку чи доручення роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше.

Автор промислового зразка подає роботодавцю письмове повідомлення про створений ним промисловий зразок з матеріалами, що розкривають суть промислового зразка досить ясно і повно. Якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Установи, то право на одержання патенту переходить до автора.

Законом України “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” [13] у ст. 7 “Право роботодавця” визначено, що право на реєстрацію топографії інтегральних мікросхем і усі права, що з цієї реєстрації випливають, має роботодавець автора топографії інтегральних мікросхем або його правонаступник, якщо топографію інтегральних мікросхем створено у зв’язку з виконанням службових обов’язків чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше. Автор топографії ІМС, створеної у зв’язку з виконанням службових обов’язків чи за спеціальним дорученням роботодавця, зобов’язаний подати роботодавцю письмове повідомлення про створену ним топографію ІМС разом з матеріалами, що відображають топографію ІМС досить ясно і повно. Якщо роботодавець чи його правонаступник протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Установи чи не прийме рішення про збереження топографії як конфіденційної інформації, про що він зобов’язаний повідомити письмово автора, то право на реєстрацію топографії переходить до автора.

Як свідчить аналіз законодавства для роботодавця встановлено переважно норми щодо необхідності подачі заявки на об’єкт промислової власності у визначений термін, норми щодо забезпечення якісної підготовки матеріалів заявки, визначення кількості необхідних заявок для надійної охорони об’єкта промислової власності та інших критеріїв надання якісних послуг із охорони об’єктів промислової власності не встановлено.

Звісно можна встановити наведені норми в положеннях про підрозділи чи відповідального фахівця з інтелектуальної власності, але роботодавця не примушує до цього жодна норма правового документу.

Як ми бачимо, напрацьована значна база нормативно-правових документів, направлена на забезпечення якості охорони та захисту об’єкта інтелектуальної власності переважно після набуття офіційного статусу при отриманні охоронного документа, якості підготовки кваліфікованих кадрів у сфері інтелектуальної власності, але відсутні норми щодо забезпечення якості надання послуг при охороні об’єктів інтелектуальної власності на етапі розробки заявочних матеріалів для отримання охоронних документів, та відповідальності за неналежну якість виконання цього етапу. Особливо ці норми, на наш погляд, повинні стосуватися об’єктів промислової власності, які створені у процесі науково-технічної діяльності за державні кошти. Адже, якщо підприємство є комерційним та для певних розробок застосовує власні кошти, то і якість охорони своїх надбань у вигляді об’єктів інтелектуальної власності, воно вирішує самостійно і примушувати його забезпечувати високу якість при проведенні зазначених робіт ніхто не в праві.

Отже, з метою усунення виявлених недоліків, у ході розгляду нормативно-правової бази щодо якості надання послуг із охорони об’єктів промислової власності на етапі оформлення матеріалів для отримання охоронних документів (патентів), пропонується внести до Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [11], Закону України “Про охорону прав на промислові зразки” [12], Закону України “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” [13] та

Цивільному кодексу України [10] норми щодо якості надання послуг із охорони інтелектуальної власності, а саме: забезпечення кваліфікованого визначення необхідності правової охорони об'єкта інтелектуальної власності, необхідного ступеня цієї охорони, підготовка матеріалів для отримання охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності, дотримання конфіденційності під час підготовки матеріалів для отримання охоронного документа, виконання робіт у необхідні терміни. Ці норми необхідно встановити насамперед для суб'єктів, що надають послуги із інтелектуальної власності та роботодавця, який має право на отримання майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, що створено у процесі виконання службових обов'язків за державні кошти. Крім того, зазначені норми необхідно чітко встановити для патентних повірених у Положенні про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) [19], а також норму щодо надання автору (винахіднику, замовнику послуг із охорони об'єктів інтелектуальної власності) об'єкта інтелектуальної (промислової) власності вичерпної інформації щодо наявності у патентного повіреного фахової підготовки в сфері в якій створено об'єкт інтелектуальної власності. Наприклад, при складанні заявки (особливо формули) на винахід на хімічну продукцію, дуже бажано, щоб ці роботи проводив патентний повірений з фаховою освітою – фахівця в сфері хімії. Звісно, що автор (винахідник, замовник) сам вирішуватиме з ким укласти угоду на виконання зазначених робіт, але він повинен володіти інформацією про фахову підготовку патентного повіреного, та свідомо робити свій вибір, адже від цього залежить якість охорони об'єкту інтелектуальної (промислової) власності.

У Кодексу України про адміністративні правопорушення [17] та Кримінальному кодексу України [18] необхідно встановити покарання за надання умисно неякісних послуг із охорони інтелектуальної (промислової) власності для суб'єктів, що надають ці послуги, а також для роботодавця який умисно здійснив неякісну охорону об'єкта інтелектуальної (промислової) власності, особливо у випадках створення об'єкта за кошти Державного бюджету України, в тому числі з метою подальшого привласнення прав на цей об'єкт інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Запорожець І.Г.* Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.Г. Запорожець ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2006. – 201 с.
2. *Грибанов В.П.* Пределы осуществления и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 214 с.
3. *Чечот Д.М.* Субъективное право и формы его защиты / Д.М. Чечот. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. – 72 с.
4. *Матузов Н.И.* Правовая система и личность / Н.И. Матузов. – Саратов, 1987. – 224 с.
5. *Иоффе О.С.* Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР / О.С. Иоффе // Советское государство и право. – 1956. – № 2. – С. 54–60.
6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 12. – ст. 165.
7. *Кубах А.І.* Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / А.І. Кубах. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 149 с.
8. *Белов В.В.* Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика его применения : учеб. пособ. / В.В. Белов, Г.В. Виталиев, Г.М. Денисов. – М. : Юрист, 1999. – 288 с.
9. Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. – 624 с.
10. Цивільний кодекс України : за станом на 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

11. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 7. – Ст. 32.
12. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 7. – Ст. 34.
13. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 8. – Ст. 28.
14. Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22 січня 2001 року № 22, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27 лютого 2001 року за № 173/5364.
15. Правил складання та подання заявки на промисловий зразок : Наказ Міністерства освіти і науки України від 18 лютого 2002 року № 110, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 13 лютого 1995 року за № 35/571.
16. Правила складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми : Наказ Міністерства освіти і науки України від 18 квітня 2002 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 29 квітня 2002 року за № 406/6694.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення : станом на 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.
18. Кримінальний кодекс України : станом на 5 квітня 2001 року №2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
19. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 року № 545.
20. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 року № 1775-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 36. – Ст. 299.
21. Положення про державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) : Наказ Держпатенту України від 30 серпня 1994 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21 вересня 1994 року № 224/434.

Отримано 01.04.2013